

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Jánom Čorbom

RG-50.688.0024.01.02

Dobry deň prajem.

Dobry deň.

Ako sa voláte?

Čorba Ján.

Kedy ste sa narodili?

Dvadsaťsedemdesať. ...dvadsaťsedem.

Dvadsiateho deviateho?

Siedmeho...Dvadsať sedem... dvadsať sedem...

Tisícdeväťstodvadsaťsedem?

Áno.

A kde ste sa narodili?

V Michalovciach.

V Michalovciach. Ako si spomínate, zo svojej mladosti, na obdobie, keď vznikol Slovenský štát?

No tak ako som hovoril... bolo veľa krutosti. Lebo museli zomrieť ľudia, ktorí neboli... ktorí boli nevinní... netrpeli... ale takouto krutou smrťou, to som nemyslel. No ďalej...

Povedali ste, že bolo veľa krutosti, čo sa vtedy stalo, čo sa dialo?

No tak napríklad do Čemerného priviezli židov, celý rodinný transport, tisíc sedem ich bolo. To všetko bolo pripravené do Poľska, do... do koncentračného tábora vyhladzovacieho. Vyhladzovacieho tábora. Z ktorého sa už nevrátili.

Hm.

Vrátilo sa ich celkovo stodvadsať.

Čemerné, to je nejaká obec tu v okolí?

Hej, tu obec, tá je pripojená k mestu.

Teraz už je to súčasťou Vranova, áno?

Hm.

A čo tam bolo v tom Čemernom?

Tam bolo uhl'ové skladište, a tam tých ľudí všetkých priniesli, malé, veľké, deti, staré... starí prišli do Osvienčima, do toho tábora, už mŕtvi.

Tam do toho Čemerného prišli mŕtvi?

Nie, nie do Čemerného... do vagónov keď išli.

Hm.

Celú noc ich nakladali, aby ráno mohli vyjsť vonku.

A vy ste tam boli v tom Čemernom?

Nie, ja v Čemernom bol len raz, tam slož... tam slúžila západná garda Hlinková, myslím Dunaj... od Banskej Bystrice, tak sa mi zdá. Lebo hovorili isto tvrdo. A oni sa pýtali, či chcem ísť ja.

Či chcete ísť kam?

Hej.

Kam či chcete ísť?

Či tam chcem s nimi ísť.

Tam do toho tábora?

Do tábora, hej, lebo ja som bol... ja som prišiel tam za zákazníčkou, ktorá bola dlžná, chápete. Ona vyrovнала čestne, ale s ňou som musel hovoriť... čo sa nám tak páči, že sa nám to veľmi ľúbi za nima.

A vy ste tam... s kým ste tam boli vtedy?

S otcom, s otcom som bol... otec som bol, s otcom som bol. A potom, po týchto všelijakých... pretekoch, čo chodilo tu horu dolu, tak nám napísal niekto na stenu, na dom: „Pozor na bielych židov, pozor na boľševikov,“ a my sme to zmazali. Keď sme to zmazali, tak sme boli do rána... na okres... Z okresu náčelníka na okres.

Hm.

A tam nám povedali: „Čo je vám tak ľúto za nimi?“ A my sme povedali, že tam máme zákazníčku, ale no... „My vieme, vieme,“ Potom povedali: „My si nedovolíme rozvracať Slovenský štát, na to máme Leopoldov a Ilavu,“ a potom nám odpojili rádio a boli sme napísaní na čiernej listine. To bolo veľké upozornenie.

A čo to pre vás znamenalo, že ste boli na tej čiernej listine?

Ako nežiadúci. Nežiadúci...

Hm. Robili vám nejaké problémy?

Áno, boli sme kontrolovaní, každý deň sme boli kontrolovaní. Očami išli okolo žandári, dávali pozor. Už sme boli sledovaní. A mali sme dobrých priateľov, ktorí odišli preč. A nevrátili sa.

Tí vaši priatelia boli židia?

Áno, židia.

A kto to bol?

Ellinger... Guttmann... Tretí... tretí bol... počkajte... potom zahynul... Takže my sme ich mali v Čemernom, no, boli... A sme ich... boli nakladaní do vagónov, ale oni išli do Švajčiarska na drevo. S nákladom dreva.

S nákladom dreva išli do Švajčiarska?

Áno. A niekto nasypal do ložiska piesok, viete... To zatiahlo... No a museli v Rakúsku vagón prekladať, ho tam našli, ho zastrelili...

A kto... kto bol v tom vagóne s tým drevom?

On sám... on bol zablokovaný, zakrytý, aby nebolo vidno.

Hm. A tento pán sa ako volal?

Guttmann.

Guttmann... a spomínate si aj na krstné meno? Prvé meno?

Tomáš.

Hm.

Guttmann Tomáš. Ďalší prípad bol tu... v sobotu domov išli z kostola židia a Nemci boli opití, vojaci, to bolo práve na poľské ťaženie... A ťahal slečnu, ten Nemec... a on ako otec ju chránil. Vytiahol pištoľ a zastrelil ho. Zastrelil ho, na chodníku ho zastrelil.

A vy ste toto videli?

Ja nevidel, ale viem.

A odkiaľ ste sa o tom dozvedeli?

Z ulice, od ľudí. Celý deň židia mali poplach, nechodili vonku.

A toto sa v ktorom roku odohralo?

Tridsaťdeväť.

A vy už ste vtedy bývali tu vo Vranove?

Už sme prišli, hej.

Hm. Takže do koľkých rokov... vy ste sa narodili v Michalovciach, ale potom ste sa presťahovali do Vranova?

Áno.

Koľko ste mali rokov, keď ste prišli do Vranova?

No mal som trinásť rokov.

Hm.

Trinášť rokov.

A to, aký osud stihol toho Tomáša Guttmanna, to ste sa odkiaľ dozvedeli?

Guttman Pali povedal.

Guttman Pali bol... jeho brat, príbuzný?

Áno, áno.

Brat?

Áno.

Hm.

On povedal, že... zomrel.

A Pali sa o tom ako dozvedel?

Oni sa dozvedeli rýchlo, oni mali spojenie.

Mali spojenie tam do toho Rakúska?

Mali spojenie do Bratislavy.

Do Bratislavy?

Áno, áno.

Takže cez Bratislavu sa...?

Áno, tak.

Sa o tom dozvedeli. Hm... A vy, keď ste boli v tom Černom sa pozrieť s tým svojim otcom, ste vraveli, že ste tam mali zákazníčku...

Áno.

Ktorá vám dlžila peniaze.

Áno.

Za akú prácu vám dlžila?

Pán Rout, to bol farár katolícky... tak on vyplácal.

Ale vy ste tam išli za nejakou pani do toho Černého...

Áno, za pani.

Hm. A aj ste sa s ňou stretli tam v tom tábore, ona tam bola v tábore?

Tam bola v tábore, áno, s deťmi bola.

Hm.

Tam bolo... to bolo strašné, škoda o tom hovoriť. Tam bolo... to, na plač to bolo. Ľudia...

Čo ste tam videli v tom tábore?

Plač, nárek a neistotu a strach...

A mohli ste ísť do vnútra, do tábora?

Nie, nepustili. Garda strážila, nepustila, boli dvere zavreté.

Garda... ste vedeli, že sú to gardisti podľa čoho?

Boli v uniformách...

Boli v... boli oblečení...?

Mali pušky.

Hm. A koľko tam vtedy bolo ľudí v tom tábore, keď vy ste tam prišli?

Tisíc sedem.

Už vtedy, keď vy ste tam prišli? A ste vedeli, koľko tam je ľudí?

Áno, hej.

Odkiaľ ste to vedeli?

Publikovali to v meste.

Hm. A tie... tie stráže, ktoré ste tam stretli... tie stráže, tí gardisti, ktorí tam boli, ako sa správali voči tým ľuďom v tábore?

Drzne, drsne.

Čo robili?

Neľudsky.

Videli ste tam nejaké násilnosti? Čo sa tam dialo?

To nemôžem povedať.

Hm.

To nie, ale boli hrubí, hrubí boli. A ďalší kamarát odišiel... niekto ho zbadal v Banskej Bystrici, na povstanie, čo ho poznal. To musel byť taký vranovský človek, ktorý ho poznal. Ten nahlásil polícii a polícia prišla rovno za ním. Vyslédila ho, vyslédila. No... ho zobrali na kontrolu. Na políciu. Tam kontrolovali vnútorne a zistili, že je žid. Tak ráno dostali... lopatu aj čakan a išli na cintorín kopať pre seba diery. Keď vykopali, koľko vykopali vykopali... potom ich zastrelil.

A o tomto ste sa odkiaľ dozvedeli?

Dcéra ušla, dcéra ušla. Marcelka ušla preč z domu. Ľudia ju schovali, kresťania. A... Ona povedala, že otca a matku zastrelili.

Ona prišla... oni boli z Vranova, židovská rodina z Vranova?

Áno, to boli advokáti.

Hm. A oni sa tam skrývali, v...?

Áno, áno, tam sa schovali, ale niekto ich spoznal.

Hm. A ona sa potom vrátila naspäť do Vranova?

Ona sa nevrátila do Vranova už. Povedala, že nechce to vidieť, nechce to poznať. To, čo bolo...

Tak vy ste sa to nedozvedeli od nej priamo, ona neprišla sem?

Ale jedna známa ju v Prahe stretla.

Vaša známa ju stretla?

Vranovčanka.

Hm.

A ona jej povedala.

Hm.

Vtedy prídem do Vranova, keď budú po oboch stranách kresťania visieť. A nikdy viac neprišla...

Chcem sa ešte opýtať na ten tábor v tom Čemernom, keď ste tam boli s tým vaším otcom sa pozrieť.

Hej.

Teda navštíviť tú vašu zákazničku. Ako vyzeral ten tábor, tam boli nejaké budovy?

Tam nič nebolo pani, tam bolo len priestranstvo, obyčajné priestranstvo bolo. A do toho boli nahnaní ľudia. No a potom v noci vychádzali vlaky, nákladné... a ich dávali dnu do vagónov. Do vagónov a išli preč.

A bolo to nejako ohradené, nejakým plotom?

No pravda, ohradené bolo. Ohradené bolo.

A tých gardistov koľko tam bolo?

No tak to boli akési oddiely, koľko, to vám nemôžem povedať.

Tak čo vy si spomínate, koľko vy ste videli?

Tak desať som ich videl.

Hm. A boli tam aj nejakí iní, vojaci napríklad, alebo polícia?

Ani žandári neboli, ani vojaci, len práve oni boli.

Len tí gardisti. A to neboli odtiaľto z Vranova?

Nie, nie, to boli západniari.

Hm. A vy ste aj videli ako nakladajú ľudí do vlaku?

Nie... to len vo Vranove bolo už prázdno, čisto.

Bol tam aj nejaký vlak pristavený?

No áno, prichádzali vagóny prázdne na... na ľudí.

Hm. A videli ste, že by odtiaľto z Vranova boli nejakým spôsobom tam brali... brali ľudí tam do toho Čemerného, že by ich odvážali odtiaľto?

Privádzali ľudí z dedín, ktorí nemali dopravu na nich.

To ste videli tu, vo Vranove?

Áno, áno... kričali, vrešťali... Proste vedeli... vedeli, že to majú posledné.

A ako ich privádzali do toho Čemerného?

No desať, dvanásť, pohromade.... Neboli „pokapčani“ (spútani), len pohromade boli. Pohromade prišli.

Akým... akým spôsobom ich tam privádzali, na nejakých autách alebo ako ich...?

Na autách boli, na normálnych povozkách, hej, čo kone ťahali... A tak čím skôr, aby ich dostali dnu.

Hm. A ako ste vedeli, že to sú ľudia tuto z dedín a nie z Vranova?

Tak to bolo vidieť, to neboli vranovskí, to bolo vidieť.

A ako ste vedeli, že sú to židia?

Mali pásky. Židia mali označené žlté pásky na ruke a hviezdu. A hviezdu... žltú.

Hviezdu?

Áno, áno.

Hm. Všetci museli byť takto označení, všetci toto nosili?

Prosím?

Tie označenia, hviezdy, všetci nosili?

Museli, museli... Vo Vranove nesmeli chodiť po ľavej strane.

Hm.

Vo Vranove nesmeli chodiť po ľavej strane, len od kina až po kostol dolu. Nesmeli...

Prečo?

Neviem prečo.

A ako to vedeli, že nesmú chodiť po ľavej strane, odkiaľ?

To vedeli, mali povedané, nie...

Kto im to oznámil?

Mesto označilo, to boli nalepené nálepky, nie.

Aha, boli také oznamy po meste?

Oznamy, áno...

Nalepené?

Im určovali, nesmie, nesmie, nesmie...

A čo tam ešte bolo na tých oznamoch? Aké obmedzenia?

Len samé výstražné, samé výstražné veci – toto nesmú, tamto nesmú, tu nesmú ísť...

Spomínate si čo ešte také konkrétne? Hovorili ste, že nesmeli chodiť po ľavej strane...

No.

Spomínate si ešte na niečo ďalšie, nejaký taký zákaz, ktorý bol vtedy?

Nepamätám... nepamätám si už.

Hm.

Že by zasa mimo toho bolo...

Hm.

Mimo toho zákazu. Každý ho rešpektoval.

A keby ho neboli rešpektovali, čo sa stane?

No tak budú polícia zasiahne, áno, polícia zasiahne. Poriadok musel byť.

A tuto vo Vranove, napríklad tí vaši známi, čo ste ich spomínali, oni tiež boli tam v tom Čemernom?

Nie. Oni pracovali v lesoch, pre Švajčiarsko pripravovali drevo.

Hm.

Boli s firmou... švajčiarskou firmou boli spojení.

A oni nemuseli ísť do toho tábora?

Zatiaľ nie. Mali výnimku, prezidentskú.

Hm.

Prezidentskú výnimku mali.

Bolo tu viacero takých, ktorí mali výnimky, ktorí nemuseli ísť do Čemerného?

Lekári, zverolekári, všetci mali výnimku.

Hm. Lebo ste vraveli, že tam v tom tábore zhromaždili tisícosedem...

Áno.

Židov z Vranova a z okolia Vranova, áno?

Celkovo vo Vranovskom okrese bolo internovaných tisícosemsto židov.

Hm. A tam, keď ste boli vy v tom Čemernom, vy ste sa stretli s tou vašou zákazníčkou?

Áno.

Stretli ste sa, áno.

A to... jaj, jaj, jaj... jojkala, strašne jojkala... joj... : „Čo to s nami bude?“

A vy ste vedeli, že čo sa plánuje vtedy so židmi, že kam ich budú brať alebo...?

Vtedy sa nevedelo. Žiadne vyhladzovacie tábory, žiadne nič, nič nehovorilo sa.

Hm. A kedy ste sa potom dozvedeli, že boli vyhladzovacie tábory?

V štyridsiatom druhom roku, v máji, začali nakladať... začali všetko... no proste do Poľska.

A vtedy už ste...?

Prvé transporty boli, prvé transporty boli, v štyridsiatom druhom, v máji.

A vtedy, keď už boli v máji v štyridsiatom druhom tie transporty, vtedy už ste vedeli, že idú do Poľska do vyhladzovacích táborov?

Áno, bolo hovorené, že do Poľska na prácu idú, nie do...

Na prácu... A toto v tom Čemernom, keď vy ste boli, to bolo v ktorom roku, kedy?

To bolo v štyridsiatom prv... v štyridsiatom druhom, v jari.

To bolo ešte pred májom v štyridsiatom druhom?

Tak to bolo asi mesiac.

Hm. A oni koľko tam vlastne boli v tom tábore, ako dlho?

Jednu noc... jednu noc. A už... a už ich nakladali preč.

Hm.

Ráno už bolo čisto, už nebolo nikoho.

Aj ste videli nejaký transport?

Nie, to nie, to sme nevideli.

A tuto ľudia z Vranova, ako tam išli do toho Čemerného? Ich nejako zatýkali, alebo ich niekde zhromažďovali tu?

Nie, to bolo na boku, na strane, úplne na boku, takže nevadilo... ne... ne... nebolo potrebné dávať niekomu priepustku, nie. To bolo na strane, na boku. Ten tábor, hej.

Hm.

Pre... pri koľaji. Lebo Vranov vtedy nemal spojenie železničné, viete?

Aha.

Až v štyridsiatom roku mal... v štyridsiatom treťom mal, áno. A v tých rokoch bolo len spojenie Čemerné. Čemerné – Košice. Ale Košice potom zabrali Maďari...

Hm. Tuto ľudia, ktorí bývali vo Vranove, židia, ako sa dostali do toho Čemerného? Tu ich nejako zhromaždili a ich tam odviezli, alebo ako sa tam dostali?

Tam málo chodili, tam sa málo chodilo.

Do toho... do toho tábora, tam neboli...? Vraveli ste, že tam boli židia v tom tábore, v Čemernom...

Boli, áno, ale málo sa tam chodilo. Takí... takí ľudia, aby tam išli na návštevu.

Nie, nemyslím na návštevu, ale tí, ktorí boli z Vranova, židia v tom Čemernom...

No...

Tá vaša... tá vaša zákazníčka napríklad...

No...

Ona sa tam ako dosala, ona tam išla sama, alebo ju...

Bola stiahnutá.

Nejako zobrali ich?

Áno.

Hm. A kto ich zobral?

No tak chodila poli... chodila komisia a všetko sťahovala. Napríklad jeden doktor práv otrávil ženu aj seba. Už keď išli, tak ho našli, mŕtveho ho našli.

Prišli ich zobrat', tá komisia...

Áno a oni už boli mŕtvi.

Tak oni sa už teda o tom museli dozvedieť predtým.

Oni vedeli, že musia skončiť, že to není ono. Niektorí sa krstili na evanjelikov.

Hm.

Šed... šesťdesiat sa ich krstilo na evanjelikov. Šesťdesiat... A na gréckokatolíkov.... vlastne pardon, evanjelikov.

Hm.

To je... ale to im nepomohlo. To ich nezachránilo.

Zobrali aj tých, ktorí boli pokrstení?

Áno, áno.

Hm. Aj si spomínate na niekoho, kto bol pokrstený?

To... to neviem, to neviem vám povedať, že bol pokrstený. To sa nehovorilo.

Z tých vašich známych nebol nikto pokrstený? Z tých vašich židovských známych...?

Nie, nie.

Ktorých vy ste mali...?

To boli tvrdí... ortodoxní.

Kamarátov...? Hm... A kto ich krstil?

Kňaz.

Hej, ale...

Evanjelický.

Pamätáte si aj meno?

Ten papier som vám dal, tam mám jeho meno.

Hm.

Minule, keď sme sa spolu rozprávali, vy ste spomenul, že ich krstil doktor Koloman Liška.

Áno, áno.

Môže to byť tak? Áno?

Áno. Liška.

Hm.

Oni ich krstil. Koloman Liška, áno. Zomrel v Bardejove.

Hm. A on tu bol vtedy... vo Vranove tu pôsobil ako...

Evanjelický kňaz.

Evanjelický kňaz.

Okresný.

Hm. A okrem tej vašej zákazníčky v tom Čemernom, keď ste boli, videli ste tam nejaké iné známe tváre medzi tými židmi čo tam boli tuto z Vranova, že by ste tam spoznali nejakých svojich známych?

Tam sa ani veľa nedalo pozerat'. Tam odháňali od brány hneď preč... od vrát nabok. Nabok... desať metrov odchod.

Hm. Takže nevideli ste tam nikoho okrem nej, že nikto iný známy váš už tam nebol?

Boli tam známi, ale to sa... to jeden okolo druhého chodil...

Hej, tak ste... nemohli ste vidieť?

Áno, áno.

Hm. Vraveli ste, že tie Hlinkové gardy, ktoré ich tam strážili, že boli niekde zo západného Slovenska, lebo ste počuli, že sa ináč rozprávali, že tvrdo hovorili, hej?

Áno.

A tu vo Vranove boli gardisti?

Boli, v každom meste boli.

Hm.

A naši išli inde, vranovskí išli inde.

Vranovskí išli kam?

No do Čadce, do Kubína alebo...

Hm. A prečo ich takto posielali?

Prečo ich tak posielali? Aby boli istejší... Ja neviem, ale prečo ich rozosielali, kvôli tomu, že by... No povedzte prečo? To bol systém, taktika, rozhádzať, aby nemal spojenie, aby nemal s niekým styk. Chápete?

Ako styk s tými ľuďmi miestnymi, tam kde pôsobili?

No, áno... áno... áno.

Aha. Ale ostali tu teda vo Vranove aj nejakí, ktorí tu boli, vo Vranove, nie?

No tak ostali...

Ktorí tu pôsobili vo Vranove?

Áno, áno. Zostali.

Ask him how he feels, if it is ok for him to go on...

Cítite sa dobre, môžeme pokračovať ešte chvíľku?

Ešte môžeme trošku... ešte...

Yes, we can...

Ďakujeme... Potom kedykoľvek by ste sa chceli napit' alebo keby ste mali pocit, že si potrebujete oddýchnuť, tak dajte mi vedieť, dobre?

Dobre.

Hm. Rozprávali sme sa o tých vranovských gardistoch...

Boli sprostí...

Čo robili?

Kontrolovali všetko tak, že to až kričalo, až... až nedobre bolo. Všetko im zavádzalo. Boli čierni a boli zelení.

Hm.

Zelení patrili pod POHG.

Hm.

Pohotovostné oddiely. A čierni patrili pod, ... normálne pod gardu.

Hm. Zelení, to znamená čo? Že mali zelené uniformy?

Áno.

Hm.

To boli ro... to boli robené na vzor SS.

Aha. A boli aj ozbrojení?

Áno, každý mal pištoľ.

Hm. A aký bol rozdiel medzi zelenými a čiernymi?

Istejší, spravodlivejší... áno, istejší, spravodlivejší. Mal väčšiu dôveru.

Kto mal väčšiu dôveru?

No ten zelený.

Zelený? Dôveru v akom význame? Čo to znamenalo, že mal väčšiu dôveru?

Tak veliteľstvo mu viac dôverovalo.

Aha. A bol nejaký rozdiel v tom, ako sa správali voči ľuďom?

No tak boli nafúkaní, namyslení a takí boli... spupní.

Hm.

Pretože mal uniformu, no.

Takže tí POHG to boli takí nejakí vyšší... vyššia úroveň gardy alebo...?

Vyššia inštancia.

Aha. A kto boli tu vo Vranove? Kto boli gardisti vo Vranove?

Väčšinou boli remeselníci, sem tam bol nejaký robotník, zloženie bolo rôzne. Dajaký robotník a väčšinou remeselníci a úradníci. A učitelia.

Učítelia? Hm. A koľko ich bolo? Tak približne?

No tak na... na pohrebe doktora Džatka, veliteľa HG, keď okolo truhly išli, tak ich bolo... deväťdesiat bolo čiernych a päťdesiat bolo zelených.

Hm.

Som ich počítal. Ja som ich počítal. Očami som počítal ich. Lebo tu bol aj Tuka na pohreb.

Tu prišiel?

Áno, Džatkovi... Tuka.

Hm. A to bolo kedy?

Štyridsaťsedem.

Hm. A vy ste tam boli na tom pohrebe sa pozrieť?

Boli sme, boli.

Hm. A spomínate si aj nejaké ďalšie mená, takých vranovských gardistov, kto bol...?

To už nežijú, to už nežijú...

Lebo ste hovorili, že tento Džatko sa volal, bol veliteľ?

Džatko, Eduard Džatko bol okresný veliteľ HG. A župný.

Hm. A nejakí ďalší z tých, ktorí nežijú, pamätáte si, ako sa volali?

Nie, to všetko už nežijú, to všetko malo štyridsať rokov... rokov mali... to všetko už malo vysoký vek.

Hm. A ste vraveli, že sa správali tak spupne, že teda nedali ľuďom pokoj... čo robili? Čo konkrétne teda robili?

No tak... s ľuďmi si nezačínali. S ľuďmi si nezačínali. Lebo ľudia by hovorili, že prehrá u neho...

Že čo?

Že prehrá.

Že prehrá, áno.

A aká bola ich úloha, gardistov?

Strážna služba. Špicľovať a strážna služba.

Hm. Takže čo robili? Chodili po uliciach a robili poriadok alebo čo... čo robili?

No tak mali poriadku... mali stráž a poriadok mali.

A vy ste spomínali tiež, ešte na začiatku, že ste mali s nimi nejaké problémy, s gardistami?

Áno, áno.

Ako sa voči vám správali?

Boli namyslení, nafúkaní a drzí boli. Všetko... zle robili... všetko zle robili.

A vtedy, keď vám vypli to rádio, vy ste vraveli, že vám vypli rádio...

Hej.

To kto vám vypoľ?

Okres.

A ako to prebiehalo, čo sa stalo?

Prišiel elektrotechnik a... no pretože už sme boli medzi tými, čo nemajú dôveru.

Hm. Prišiel elektrotechnik a čo urobil?

Vypoľ... nastavil nám takú stanicu, čo sme nemohli už nikdy viac počúvať.

Aha. A predtým... predtým ste aké stanice zvykli počúvať?

Moskvu a Londýn.

Hm.

Len tak sme sa mohli dozvedieť, čo je vo svete. Napríklad, keď Hitler disponoval na úseku frontu pred Moskvou a suspendoval maršala, veliteľa frontu a vzal velenie, no to len tak z toho... z toho sme vedeli.

Ste sa to dozvedeli z toho rozhlasu?

Že desiatnik suspendoval maršála.

Hm.

Tým začalo.

Spomínali ste aj, že bola tu taká situácia toho násilia, s tými nemeckými vojakmi. Vy ste to teda nevideli, ale počuli ste, ten židovský otec ako si bránil tú svoju dcérku, to ste spomínali...

Hej, áno.

Že teda počuli ste od ľudí, že vy ste to nevideli. Vy ste nejaké podobné situácie také násilné videli tu, že by sa vo Vranove diali?

Nie, neopovážil sa proti Nemcom vystúpiť nikto.

Hm.

Nie, nie, to nie.

A boli tu vo Vranove nemeckí vojaci, bola tu posádka?

Posádka nebola, za Slovenského štátu... do povstania neboli Nemci tu. Nemci tu neboli.

Hm. A aká bola situácia, keď vypuklo povstanie?

No tak aká bola... tie opozičné sily sa zdvíhali, nie...? Povstanie prinieslo veľké haló.

Čo sa dialo tu vo Vranove?

Nebolo ich vidno. Za dva dni nebolo ich vidno.

Koho?

No gardistov.

Čo... čo spravili?

No ukryli sa.

Ukryli sa?

Báli sa.

Hm.

Lebo partizáni ich strieľali.

Hm.

V Slovenskom Žipove niečo tam porobil, hej... a mal takú nádielku a vzali nejaký chlieb a nejaké čižmy... niečo proste... A pracoval ilegálne na krádeži. To prišiel rozkaz – zastreliť.

Hm. To ste od niekoho počuli?

Áno.

Túto informáciu?

Áno.

Hm.

To nám povedal... to nám povedal predseda obce. Že čo sa u nich večer stalo. Že nemôže zabudnúť na to.

Hm.

Žena ostala, šesť detí...

Hm. A bol nejaký taký podobný prípad aj tu vo Vranove?

Vo Vranove nebolo.

Hm. Chcem sa ešte vrátiť k tomu obdobiu... ste vraveli, že v máji tisícdeväťstoštyridsaťdva prebehli tie transporty.

Áno.

Ale ste vraveli, že tu vo Vranove potom ešte zostali nejakí židia.

No áno.

Žít...

Mali výnimku... Prezidentskú výnimku mali.

Koľko ich tu asi zostalo?

Tak okolo... okolo štyridsať.

Hm. Aj si spomínate na nejaké konkrétne mená, že kto tu ostal? A čo robili?

No to nežijú, to nežijú už.

Hej, ako len by ma zaujímalo, že či si pamätáte mená, že ktorí zostali.

Áno. No tak ako... Moškovič... Roth... Roth... A Moško. Áno, Moško.

A na základe čoho... na základe čoho mali tú výnimku? Čo, čo robili?

Boli pre štát dôležití.

Hm.

Pre štát boli dôležití.

Aké boli ich profesie, aké mali zamestnanie?

Obchodníci. Žid len obchodník.

Hm. Ale myslím, že ste spomínali na začiatku, že niektorí boli aj veterinári, lekári...

Boli, boli, mali výnimku, zverolekári, lekári, lekárnici.

Hm.

Tie tri výnimky boli rešpektované.

Hm. A oni tu ako dlho ešte zostali potom?

Do oslobodenia.

Celý... celý čas boli vo Vranove, nezobrali ich?

Neboli vo Vranove. Každý sa maskoval ako sa dalo, aby čím menej bol na očiach.

A kde teda boli, keď neboli vo Vranove?

Boli tu, ale nebolo vidno ich.

Neboli vonku, nechodili veľmi po ulici?

Nechodili, obávali sa.

Hm. Ale mohli vykonávať tie svoje zamestnania, tie svoje profesie?

Mohli, mohli, lebo boli dôležité. Robili pre Švajčiarsko.

Hm.

No a viete, že Švajčiarsko malo čulý obchod zahraničný.

To boli tí Guttmannovci, ktorí robili pre Švajčiarsko?

Áno.

Aha. Takže oni neboli nikam odtransportovaní preč, žili tu?

Žili, ale boli maskovaní, neukázali sa.

Hm.

Málo... málo chodili. Lebo tí, čo sa ukazovali väčšinou doplatili.

Čo to znamenalo, že doplatili?

No tak niekto ich poznal a udal.

Hm. Udal ich komu?

Na políciu. ÚŠB, Ústredie štátnej bezpečnosti.

Hm. A potom čo sa stalo, keď ich takto udali?

Tak potom mali vyšetrovačky a niektorí mali veľké opletačky, že sa z toho len-len dostal.

Hm. A čo im teda hrozilo? Ale oni mali tie výnimky, nie? A stále teda boli v ohrození?

Stále, nikto nebol... nikto nebol stopercentne zaručený. Nikto.

A vy si... vy si spomínate na nejaký taký konkrétny prípad, že tu žil, mal výnimku a niekto ho udal a zobrali ho?

To už nie tak... tak otvorene nebolo.

Hm.

Otvorene nebolo.

Čo sa stalo potom, ako... ste teda hovorili, že tých tisíc sedem židov odiaľto z Vranova bolo odtransportovaných cez ten tábor v Čemernom, ich odtransportovali preč.

Áno.

Čo sa stalo s ich majetkom, domami? Asi mali aj obchody niektorí...

Boli robené arizácie.

Aha. To ako prebiehalo, čo sa vtedy dialo?

To sa vypredalo. To som normálne povedalo. Bola komisia, ktorá predávala, povedala: „Toľko, toľko,“ tak bolo...

Komisia, ktorá predávala...?

Všetko.

Nehnutelnosti?

Áno.

A kto boli členovia tej komisie, kto to predával?

Väčšinou boli z daňového úradu. Z daňového úradu boli.

Hm. Aj ste videli taký predaj? Boli ste sa pozrieť?

Áno.

Ako to prebiehalo?

No tak... košeľu, kabát, koberce...

Takže oni predávali zariadenie, ktoré bolo vnútri v tých domoch?

Áno, áno. Áno, áno.

Aha. A kto tam bol nakupovať?

Ludia, to nemali oči.

Tuto odiaľto? Z mesta?

No, kupovali.

Hm.

Lacno dostal.

A kde sa to predávalo, niekde pri tých domoch alebo na nejakom...?

Vo dvore, vo dvore.

Vo dvore...

Vo dvore.

Tam vo dvore tých domoch rôznych?

Áno.

Áno?

Áno, vo dvore.

Hm. Ako sa o tom ľudia dozvedeli, že sa taký predaj...?

To sa vyhlásilo, to sa vedelo.

Verejne sa to vyhlásilo?

Áno, áno, áno. Dnes bude arizácia tu, napríklad veľkoobchody... Schwartz Hugo bol veľkoobchodník, tomu dom zhorel počas povst... počas frontu. Nemci podpálili. Každý dom, ktorý bol spálený, bol červenou farbou označený.

Hm.

Spálili. Klin, veľkoobchodník, tak sa... to všetko zhorelo. Napríklad hotel Praha, bol hotel hore.... tiež popolom zľahlo. Popolom...

Hm.

Všetko bolo zhorené. Stred mesta bol celkom spálený.

To Nemci spálili?

Nemci páľili.

A v ktorom... kedy to bolo? Lebo ste vraveli, že do povstania tu Nemci neboli...

Nemci boli v štyridsiatom piatom. Ako prichádzal front.

Hm.

Vtedy mali veľké právo, oni urobili, čo chceli.

A prečo tie domy páľili, prečo sa takto správali?

Boli židovské.

Aha. Takže oni takto ničili ten židovský majetok?

Áno. „Judischen...“

Hm. A obchody... tu boli židovské obchody vo Vranove, však?

Áno, obchody boli... plné, tučné, nakúpené, židia mali veľa tovaru. Materiálu...

Čo sa stalo s tými obchodmi? Ostali zatvorené alebo čo sa s nimi stalo?

To všetko bolo po fronte vyrabované.

Hm.

To bolo vykradnuté všetko.

Kto to vykradol?

Ludia.

Tu? Odtiaľto, miestni ľudia?

Hej ľudia... to bolo... napríklad od Rusnákoch, alebo z vrchu od Sniny prišli ľudia sem, no a... Nemci elasticky odpudzovali, hej.

Ludia, ktorí utekali pred frontou prišli sem do Vranova?

Áno, prišli a bolo ich tu veľa.

Aha. A oni potom išli tam do tých obchodov kradnúť?

Áno, tak bolo vyrabované, bolo rozbité, no tak každý bral, nie?

Hm. Aj ste videli takéto nejaké, že by niekto kradol?

Nie, Nemci nedovolili. Nemci boli vonku. „Weg.“

Nemci vás vyhнали, že aby ste išli domov?

My sme museli evakuovať z Vranova šiesteho novembra do Merníka.

Aha.

Museli sme uvoľniť mesto.

Hm.

Lebo nám nedôverovali. A ešte takí, čo boli poznačení, ako vy, prví museli ísť. Dostali upomienku a musel sa pratať. Všetko nechal tak a odišiel preč.

Hm.

A v tom štyridsiatom druhom roku, po tých transportoch... Tisícdeväťstoštyridsaťdva prebehli tie transporty...

No.

Ste spomínali. Židovské obchody už vtedy, už vtedy boli vykradnuté, vyrabované?

Nie, nie, tie ešte boli... ešte išli do arizácie.

Niektor potom ešte v tom obchode bol ako nový majiteľ, alebo ako to bolo?

No ten, čo to kúpil. Hlinková ľudová strana dávala svojim členom.

Aha.

Nechcete sa trošku vody teraz napiť?

Nie, nie.

Nie.

Ja už chcem skončiť...

Už by ste...